

2. Clarke, Arthur C. July 20, 2019: Life in the 21st Century (2019 július 20-dika: élet a 21. században), New York: Macmillan, 1986, 76. p.
3. Lynch, Robert F. "Shedding the Shackles of George Patton, Henry Ford, and First-Grade Teachers", (Hogyan szabaduljunk meg George Patton, Henry Ford és tanárok béklyóitól) Quality Progress, 1991. április, 64. p.
4. America's Choice: High Skills or Low Wages! (Amerika válaszáút előtt: magas képzettség vagy alacsony bérek), Rochester, NY: National Center on Education and the Economy, 1990, executive summary, 2. p.

Fordította: ANDOR ESZTER

Médiafogyasztók Klubja

A tömegmédiá

(Amikor Kosztolányi Dezső először beszélt a rádióban) Halló halló Budapest, az 560-ik hullámhosszon...! Hadd mondjam el, mit éreztem akkor, mikor először beszéltem a rádió budapesti leadóállomásán.

Bevezettek a szobába, melynek ajtajait, ablakait világosszürke, neszfogó függönyök takarták. Kis asztalka állott itten, egy pohár vízzel, mint felolvasások előtt, de hangversenydobogó nélkül. Le kellett ülnöm az asztalhoz. Dohányozni tilos volt.

Elöttem vasállványon, a szájam magasságában, igénytelennek tetsző fehér kocka lógott, telis-teli szénszemcsékkel, a mikrofon, mely hangomat az ismert, de rejtélyes villanyáram segítségével éterrezgések útján elviszi majd fiainak, ki otthon hallgatja, szüleimnek, kik innen messze élnek, más országban, egy frankfurti s egy milánói barátomnak, kiknek sürgönyileg adtam találkát erre az estére a rádión, aztán Stockholmba és Madridba és Athénba, sőt – amint itt is mondják –, Afrikában is hallhatják a hangomat, mely egyébként arra is gyenge, hogy a dolgozóból az ebédidőbe kiáltak vele.

Figyelmeztettek néhány külsőségre. Nem szabad se nagyon hangosan, se nagyon tagoltan beszélnem, csak úgy, mintha társalognék. A mikrofontól körülbelül egy méter távolságra kell lennem. Különbben olykor tekintsek a táblára is, mely a szoba egyik sarkában van, az kellő utasításokkal lát el, mert hangomat, mely a csepeli telepről visszajön, többen figyelik, s azok a szomszédos szobában fel-felgyújtanak egy villanylámpát, hogy tudjam mihez tartani magamat. Az egyik villanylámpa alatt aranybetűkkel ez ragyog: Közelebb, a másik alatt: Távolabb, itt: Hangosabban, ott: Halkabban, aztán: Jó. A vörös lámpa azt jelenti, hogy az előadás megkezdődött, s már összeköttetésben vagyunk a felvevőkészülékkel. Mihelyt ez kigyullad, tilos minden zaj. Ha vizet kortyintok vagy köhintek, meghallják. Afrikában is? Hogyne – mondják –, Afrikában is.

Egy úr a hátam mögött már jelenti magyarul, németül, franciául: Halló, halló, Budapest, az 560-ik hullámhosszon...! Micsoda tengerészkiáltás az emberek felé a világba, az ismeretlenbe, micsoda aviatikus hurrá a láthatatlan fülékbe, a láthatatlan felékekbe. Mámoros öröm ezt először hallani, innen a forrásból, s érezni köröttem távolságok végtelen pátozását, "Halló, az 560-ik hullámhosszon...".

Az az úr, aki ezt a mikrofon felé mondta – nem szenvedelmesen, hanem már egészen megszokottan, mint ahogy én a Központtól egy számot kérek –, némán int, hogy kezdjem. Magamra hagy. A vörös lámpa azonban már ég. Egyedül vagyok? Soha, mióta élek nem voltam még ily kevésbé egyedül, ily nagy társaságban, ily óriási közönség előtt. Ebben a szobában a világ van, minden lehetőség. Most személyesen beszélhetek az egész emberiséggel. Már beszéltek is vele. Hallom a hangomat, mely megilletődötten, magamnak is idegenszerűen leheli a mikrofon felé a szavakat. Ringok az 560-ik hullámhosszon, az óceán egyetlen hullámán, az pedig visz, sodor, oly viharosan, hogy tengeribetegséget kapok, és szédülni kezdek. Úgy tetszik, hogy az űben bolygok, az éterben, s keresem a láthatatlan füléket, a láthatatlan lelkeket.

Almomból a jelzőtábla ébreszt fel, mely szigorúan ráparancsol: Távolabb, mire kissé visszahúzódok, és örömmel veszem észre, hogy egy másik lámpa máris megdicsér: Jó. Le se írhatom, milyen jólesett ez a nyájas vállveregetés, ez a bátorító kritika. Diákkorom legszebb elismerései, melyeket tanáraitól kaptam, nem érnek fel vele. De csakugyan jó-e, tünődtem. Annyi bizonyos, hogy ilyen lámpalázat, ilyen fehér-piros lámpalázat még sohasem éreztem. Régóta szerepelek

a nyilvánosság előtt, a közönséget megszoktam, megszerettem, de ennek az ezerfejű Cézárnak, melynek most beszélek, nem látom az ezer fejét, nem tudom, mit csinál, s az ezer fülén az ezer hallgatóval hol ül, áll vagy fekszik. Igaz az is, hogy mit gondolhat, s milyen arccal tekint maga elé. Az én arcom akaratlanul is olyan ünnepies kifejezést öltött, mintha társaságba volnék, sok ember előtt, egy hangversenyteremben, s játszik, elkomorodik, megengyhül, noha az merőben felesleges. Taglejtéseim, melyekkel szavaimat kísérem, szintén nevetségesek, nélkülük viszont nem tudnék beszélni. Sokért nem adnám, ha valami jelet kapnék onnan tőlük, a hallóktól és nézőktől. Kellemetlenek ezek az első percek.

Eszembe jut egy kávéházi jelenet. Barátommal ülök egy asztalnál, vitakozom, holmi meggondolatlan kijelentést teszek, erre ő kezét karomra téve figyelmeztet, hogy vigyázzak, halkabban, meghallhatják a körülöttünk ülők. A szomszédos asztaloknál – emlékszem – akkor hatan-heten lehetnek. Itt nyilván többen lehetnek. Aztán van-e meggondolatlanabb valami a versnél, mely félálomban születik, az értelmi ellenőrzés kikapcsolásával, s meztelenre vetkőzött bennünket? Ilyesmiken töprengek, míg szájam gépiesen beszél. Majd új félelem száll meg, épp ellenkezője az előbbinek. Amint bámulom a fehér falat, attól félek, hogy az egészből senki sem hallott semmit, s én ennek a falnak immár egy negyedórája csakugyan oly hiába beszélek, mint egy falnak. Mulatságos is lenne valakit így falhoz állítani. Például azt a barátomat, kit előbb említettem. Megrendelni nála egy ötórás rádiófelolvasást, Amerika részére, odavezetni egy tűzfalhoz, s hagyni, hogy rekedtre kiabálja magát. Én is szeretném már abbahagyni.

A fehér lámpa állandóan biztat: Jó, jó. Még csak öt percig. Olvasok, olvasok, s közben kezemmel a mikrofonhoz nyúlok, legalább meg akarom tapintani a testté vált csodát, mint Tamás, ki Krisztus szögvájtja seobeire akarta helyezni ujjait, hogy hinni tudjon a halálban és a feltámadásban. Bocsássák meg nekem a tamáskodásomat. Egyelőre nem bírok hinni az emberiség föltámadásában. Eddig csak a halálát láttam.

De a hátam mögött, mintegy felelve kétségemre, felcsendül a gyönyörű tengerészkiáltás, az aviaticus hurrá: "Halló, halló, Budapest az 560-ik hullámhosszon..." Üdvözlét a tengerészeknek, az aviaticusoknak, a mélység és magasság bűvárainak. Üdvözlét az embereknek.

Ezt sohasem felejttem el.

Pesti Hírlap, 1926. április 28.

(*És mit mondanak 1992-ben a Brassó utcai gyerekek?*) Kőbánya-Kispesten ültünk föl az autóbuszra, s utaztunk még vagy fél órát a város széle felé. Itt van a *Brassó utcai Általános Iskola*. Nem szebb és nem csunjabb, mint ezer más iskola Magyarországon. Egy nagymama vezetett a bejáráthoz – az unokájáért jött –, és elmesélte közben, milyen érdekes farsangi mulatság volt a múlt héten. Elég sok gondja volt a jelmezvárrással. Jó iskola? Igen, persze, már a fia is ide járt. Lehet, hogy jó, valóban, de ki tudja...

A videóstúdió picit, mint egy egérluk. Kopott, öreg eszközpark, leülni nemigen lehet. Ha három gyerek bejön, kettőnek ki kell mennie. Drótok kígyóznak mindenütt, a szerkentyűk nagyon is furfangosan vannak összekötözve. (Lévai Rezső oktatástechnikus kezét dicsérik.) Hét év munkája. – A gyerekek kézbe kapják a kamerákat, elmennek riportra. Mi kipróbáljuk a rendszert, megnézzük, hogyan lehet a konzervet élő kameraképhez keverni. Így dolgozik ugyanis péntekenként az iskolatévé. – V. Z. magas, vékony fiú, 19 éves. Ő volt itt valaha az első "kísérleti nyuszi", most pedig a "hajazáró lélek". Egyik filmje, már díjnyertes, idén – meghívottként – a Valencia-i Fesztiválon is látható lesz. – A stúdióban van egy kistelefontároló asztali másoló is. Ezen készül az iskolaújság. – Hogy fesztiválfilmjeik vannak-e? Hát...nemigen. – A gyerekek megjönnek a kész riportokkal. Az egyik tévéújság-rovat az iskolát mutatja be "Pincétől a padlásig". Azt is kikutathatnánk, hogyan is van ez itt... csönd, nyugalom, kevés beszéd, sok munka. Végtelenül természetes, végtelenül rokonszenves az egész.

Érdekes lenne egyszer valóban megtudnunk, mivel töltik a gyerekek 1992-ben a szabadidejüket, milyen médiumokat kedvelnek s melyeket vetnek el, és egyáltalán: mi a véleményük a régi és az új médiumokkal való – ma már természetesen – együttélésről. Talán majd egyszer készül e témában is reprezentatív felmérés. Addig is, míg a tudomány kielégíti információéhségünket, kérdezzük meg, *mit mondanak minderről a Brassó utcai gyerekek*, legalábbis a hatodikosok és a nyolcadikosok egy-egy csoportja.

A *hatodikosok* (21 tanuló) szabadidőprogramjában az első hely nem a médiumoké. Sokat sportolnak, szeretnek kirándulni, társaikkal együtt lenni, barkácsolni, játszani. De mindenféle médiumot is szívesen használnak. A viszonylag egyenletesen megosztó pontszámokból egyrészt az látszik, hogy a családok többsége szolidan, de jól el van látva különböző technikai eszközökkel, másrészt, hogy a gyerekek érdeklődése, tevékenysége szerteágazó. – A nyelvtanulást

segítő hangkazettákra ad csak viszonylag sok gyerek "0" pontot, vagy mert "nincs", vagy "nem segít a nyelvtanulásban". – Öröndetes a könyvek iránti érdeklődés, feltűnő a videomagnónak a televíziónál nagyobb népszerűsége. – A tankönyv viszonylag jó helyezését bizony nem elsősorban az érdeklődésnek, hanem praktikus érveknek köszönheti: hasznáalom, mert "muszáj", mert "jó jövőt szeretnék".

A hatodikosok az általuk használt médiumokat a kedveltség, illetve az igénybevétel gyakorisága szerint a következő sorrendbe állították: zenekazetta (187 pont), könyv (183 pont), videokazetta (163 pont), televízió (148 pont), tankönyv (138 pont), comics (124 pont), computerjátékok (111 pont), hanglemez (108 pont), computerprogramok tanulóhoz (100 pont), rádió (84 pont), sajtó (75 pont), nyelvtanulást segítő hangkazetta (56 pont).

(Milyen kár, hogy a gyerekek életében ilyen nagy szerepet játszó magnetofon oly kevés valódi – vagy a hagyományok, és általunk, felnőttek által valódinak tartott – "aviatikus hurrá"-t juttat el a gyerekek füléhez!)

▲ *nyolcadikosok* (22 tanuló) szabadidőfelhasználása is harmonikusnak látszik. Igen nagy helyet kapnak a társas összejövetelek, a hobbyk, a sport, a kirándulás. Sokan szeretik a tévét, az olvasást, a zenehallgatást és a főzést. A nyolcadikosok médiahasználata polarizáltabb, mint a hatodikosoké. Sokan adnak "0" pontot a computerprogramokra és -játékokra, nemcsak azért, mert nincs otthon gépük, hanem, mert – ahogy mondják – "már nem érdekel igazán", "meguntam", "nem kötnék le és drágák", "kinőttem belőle". (Valószínű, hogy nem elég tájékozottak e tekintetben a gyerekek.) – A képregényeknek elsősorban a humorát értékelik egyesek, de a többségnek elutasító a véleménye, igen sok a "0" pont: "egyhangúak", "unalmasak", "butaság", "nem szeretem". – A könyv megítélése nagyjából ugyanaz, mint a másik csoportban, a tankönyv kissé jelentősebb – ez talán természetes is. Egy gyerek ezt írja a tankönyvről: hasznáalom, mert "muszáj/szeretem". Ebben a csoportban sokkal több gyerek rádiózik, mint a másokban. (Ha több gyereket kérdeztünk volna meg, meg mernénk kockáztatni, hogy ez összefügg a gyerekek életkorával, információigényével is.) A tájékozódás mellett, mint kiderül, elsősorban a zene a vonzó a rádiózásban, a háttérhang: "szeretem a zenét", "közbe lehet mást is csinálni". Nagyon megnő ebben a csoportban a televízió és sajtó szerepe: elsősorban az információk érdeklik a gyerekeket: a tévé a "mindennapokhoz tartozik", "érdekes információk", "egy kis kikapcsolódás" forrása; a sajtó pedig fontos, mert "érdekelnek a világ dolgai", "tájékozódok", "szeretem tudni, mi történik a világban". – A videomagnó varázsa nyilvánvalóan a filmek lejátszásában és ismételtetésében rejlik: "izgalmas filmek" játszhatók rajta, "szeretem, ha egy jó filmet többször is megnézhetek".

A nyolcadikosok az általuk használt médiumokat a kedveltség, illetve az igénybevétel gyakorisága szerint a következő sorrendbe állították: televízió (218 pont), zenekazetta (211 pont), könyv (172 pont), tankönyv (166 pont), rádió (164 pont), videokazetta (144 pont), sajtó (117 pont), hanglemez (94 pont), computerprogramok (79 pont), comics (62 pont), nyelvtanulást segítő hangkazetták (55 pont), computerjátékok (50 pont). – A sorrend akkor lenne igazán informatív, ha azt is tudnánk, mennyi időt szánnak a gyerekek – mondjuk – a 218, vagy az 50 pontos médium használatára.

(Egy epés megjegyzés) Azon a pénzen, amelyet... (és itt vessen számot kiki a saját lelkiismeretével!) az egész Brassó utcai, és ... utcai, és ... utcai, és ... utcai stb. iskola stúdióját tetőtől-talpig ki lehetne kérem stafirozni.

(*Déry Tibor mondja*) Ma már Magyarországon is majdnem tudott dolog, hogy ez a technikai civilizáció, ez olyan, szinte megoldhatatlannak látszó problémákat tált az emberiség elé, hogy ma már nem a technika fejlődése az elsődendő gondja az államférfiaknak, hanem a technika megfékezése. Nem tudom, hogy szükség van-e arra, hogy idézzek..., hogy mondjak..., hogy emlékeztessék vagy magamat ezekre a különböző veszélyekre, amelyek ma közzsájon forognak, tehát a népességrobbanás, a levegő elszennyeződése, a világ, a vizeknek az elszennyeződése, a természet biológiai egyensúlyának teljes felborulása – mind mérhetetlen veszélyeket jelent magára nézve. De én még messzebb megyek. Majdnem Madáchnak a falanszter-jelene-téig. Én magát az embert féltöm a technikától, attól, hogy még jobban elsorvadnak azok a kötelekek, azok a szálak mondjuk inkább, nem kötelekek, amelyek a természethez fűzik, és amelyek nélkül el fogja vesztetni emberi voltát. – Elfelejt járni, mert kerékre ül. Nem lát természetet, amikor ezeken a keréken ül, hanem gyorsaságot lát és akadályokat. Nem színházba jár, ahol háromdimenziójú alakok küzdenek egymással, hanem televízió előtt ül, az optikája tehát megromlik, mert már csak két dimenzióban lát. Rádiót hallgat, ahol csak egy dimenziót; a hangon

át csökevényesedik a világ. És így továbbmenően a gépi munka, amely állítólag az emberi munka megkönnyítésére szolgál, és egyre inkább az emberi természet és az emberi test elsorvasztását fogja eredményezni. Nem kétem azt, hogy rengeteg olyan elvégzendő munka van egy társadalomban, amelyet jobb gépekkel elvégezni. Itt most arányokról van szó. Hol, hol van az a határ, ahol a technikát meg kell állítani, mert már nem segít az emberen, hanem rontja? Ez így nagyjából és felületesen elmondva az a kérdés, amely engem ma a legjobban nyugtalanít.

Interjúrészetek az 1970. május 29-én és június 1-én elhangzott beszélgetésekből. Kérdező: Tóbiás Áron, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa.

*

(*Médiumok technikán innen, technikán túl*) Az információkat az egyik ember adja a másiknak (az egyik ember kapja a másiktól). Vagy közvetlenül, például egy beszélgetésben, vagy közvetetten, például levélben, könyvben, újságban, rádióban, televízióban.

Amikor az emberek nem közvetlenül beszélnek egymással, a kapcsolatteremtéshez szükség van egy közvetítő eszközre: a *médiumra*. Médium a telefon is, a televízió is, sőt maga az ember is lehet médium, ha alkalmas "eszköz" arra, hogy túlvilági üzeneteket közvetítsen egy asztaltáncoltató társaság számára. De a realitásoknál maradva: a telefon és például a televízió, mint médium között óriási a különbség. A telefonálók általában ismerik egymást, a tévéprogram viszont olyan milliókat érint, akiknek egymás létezéséről még csak fogalmuk sincs. A tévéprogram készítői sem ismerik személyesen a közönséget; a publikum és a műsorkészítő nincs egymással személyes kapcsolatban.

A televízió *tömegmédium*. Más médiumok is vannak, amelyek információkkal személyesen nem ismert emberek millióihoz fordulnak. Ilyen médium az újság, a plakát, a hanglemelő, a film, a rádió. Akkor beszélünk tehát tömegmédiumról – összességükben *tömegmédiumról* –, ha a programkészítők közvetetten, a technika segítségével juttatnak el legkülönbözőbb információkat emberek nagy tömegeihez.

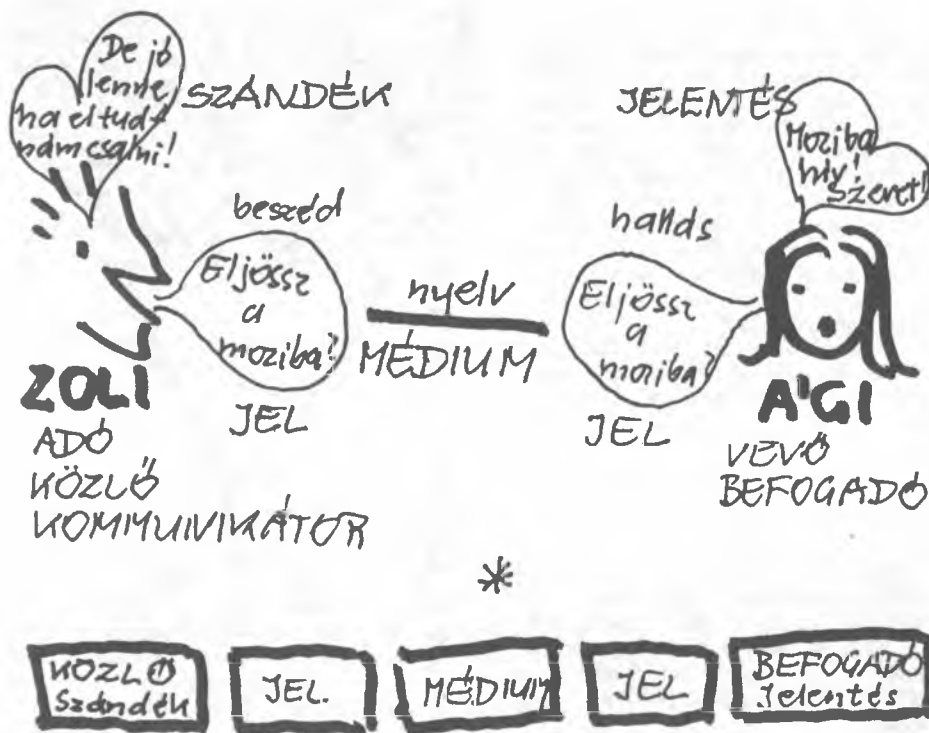
Az információátadásnál és -vételnél mindig kettőn áll a vásár. Valaki közöl valamit, s a másik befogadja, értelmezi a közlést. A legegyszerűbb eset az, ha a közlő szándéka tiszta, egyértelmű; közleményének tartalma és formája annak megfelelő; a választott médium alkalmas a jel (üzenet, közlemény) továbbítására, s a befogadó megérti a közleményt – azaz úgy érti azt, ahogyan kell.

A kommunikációs lánc lehet Ági és Zoli beszélgetésének rajza is, de lehet egy televízióadás közlési-befogadási folyamatának sematikus ábrája. Sőt, az általános fogalmakat konkrétakkal fölcserélve megkonstruálhatjuk bármely tömegmédium közlési rendszerének modelljét. Visszatérve a két ábrára: *mindkét esetben kommunikációs folyamatról (láncról)* van szó, alapvető, lényegi azonosságokkal – és különbségekkel.

Zoli, mint kommunikátor egy ember számára "ad", s a közlés tartalmát, módját partneréhez igazítja. A tévéstáb viszont millióknak küldi a jelet, de vajon a tízmillió befogadó közül kiknek az észleléséhez, igényeihez alkalmazkodva. Zoli és Ági ismerik egymást, a tévéstáb tagjai és a

Majdné Tibor 20. század vég sorozatából

közönség egyedei viszont nem. Ági tud felelni Zolinak, nem fgy a nézők serege a műsorkészítőknek. Zoli szándéka egyértelmű és világos – de vajon az-e a tömegmédiáé is?

Amikor a tömegmédiákkal kerülünk kapcsolatba, okvetlenül föl kell tennünk néhány kérdést.

Kik a voltaképpeni kommunikátorok, akik az illető tömegmédiám mögött állnak?

Mi a szándékuk?

Milyen célt szolgálnak azok az információk, amelyeket a tömegmédiámok segítségével közölnek velünk?

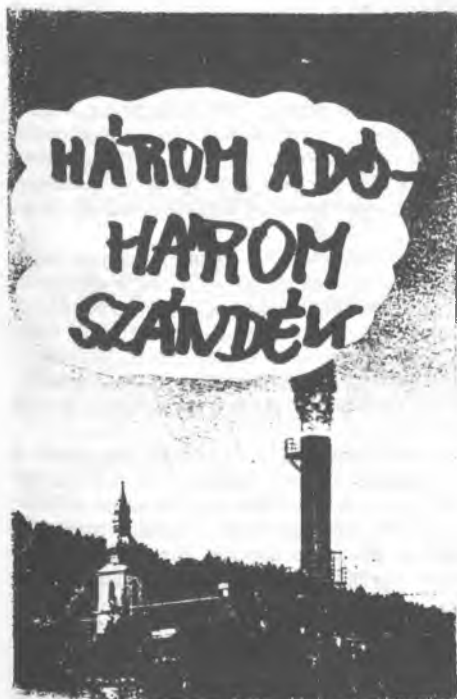
Csak amennyiben a közlő, a kommunikátor valódi szándékát fölismerjük, akkor tudjuk helyesen értelmezni a kapott információkat. Nem mindent úgy gondolnak mindig sem a tévében, sem az újságban, ahogyan azt mondják, vagy írják.

*

(George Gerbner professzor mondja) Hogyha ma valaki képes lenne minden elgondolható színdarabot és regényt megírni, nem lenne szükség többé törvényre, szabálygyűjteményekre. A költemények, forgatókönyvek, tudományos művek, krimik, tömege ugyanis önmagában létrehozza azokat a kulturális változásokat, amelyeket ma megélünk. Egy adott kor balladáit magukban hordják az akkori emberek elképzeléseit az élet, a társadalom, az Univerzum átláthatatlan erőiről. A költészet és a valóság keverékei a balladák, amelyeknek tartalma önmagában figyelmet követel; tanítanak, miközben szórakoztatnak. Ezek a balladák a népszórakoztatás eszközei, és voltaképpen megtestesítik az egyetlen, egységes képzési formát, amelyben egy adott kultúrkör emberei szívesen résztvesznek. A mai össznépi szórakozás az újságokkal, színdarabokkal, regényekkel s a többivel kulturális fejlődésünk univerzális forrásává vált.

A híradástechnika haladása – újság, rádió, televízió stb. – nemcsak az információcsere kiterjesztéséhez adott lehetőséget, hanem rég megszokott, meghitt szimbólumok eszmei tartalmát is megváltoztatta. A leg súlyosabb emberi dilemma talán éppen abban áll, hogy a tudás

Csak a szándékot keresd!

(jólinformáltság) hatalomra csábít, s hogy a hatalom viszont újra jólinformáltságot nemz, amelyet az föl is használ a saját céljainak elérésére. Így játszanak a szociális létesítmények, ipari vállalatok, csakúgy, mint a kormányok, a rádió, a kiadók és a nevelési intézmények állandóan fontosabb szerepet szociális környezetünk megformálásában.

Manapság nem indulhatunk ki abból, hogy az önkormányzat már azért is, önmagában funkcionál, mert hiszen a sajtó és az összes többi kommunikációs orgánus szabad. A messze-menően centralizált tömegprodukciónk világában, amelyet a modern híradástechnika át-meg-átjár, a "szabadság" kizárólag a médiamenedzser döntési jogát jelenti: mi kerüljön a nyilvánosság elé. Ezért hangosabb egyre a jogos kérdés: vajon a modern kommunikációs eszközök útján történő felvilágosítás feloldhatja-e azokat a szellemi és testi láncokat, amelyek az emberiséget nyomják, vagy csak a láncoktól való szabadulás teszi majd lehetővé a kommunikáció révén történő embernevelést.

Napjainkra a nyilvánosságnak szánt közlemények, információk áruvá váltak, amelyeket hatalmas vállalatok állítanak elő, és egy heterogén olvasótábornak adnak el. Ezek a vállalatok természetesen ellenőrzik és megdolgozzák azokat a híreket, amelyeket a nyilvánosságnak felkínálnak. A tömegmédia orgánusai – kiadói tevékenység, rádió, tévé – lehetővé teszik, hogy gazdáik tökéletes célratoréssal válasszák ki az élet legfontosabb területeit érintő azon nézeteket, javaslatokat, amelyeket az embereknek szuggerálni kívánnak. A tömegmédia az ipari társadalmak azon eszköze, amely egyben létre is hozza ezt a társadalmat. Hiszen a tömegmédia teremt a közös tudat új formáját: a modern tömegtársadalmot.

A tömegműdiumok jelentőségét nemcsak a befolyásolt alanyok számában rejlik. Már régen, a mai technika elterjedése előtt tudták szólni a hírközös eszközök nagy csoportokhoz. De ma egy hír a feltételezett befogadók körét igen rövid idő alatt éri el. A modern tömegműdiumok jelentősége elsősorban abban áll, hogy tömegtársadalmat állít elő: heterogén szociális csoportok, amelyeknek tagjai nem ismerik egymást, és semmi közös nincs bennük, közösen fogadnak különböző közleményeket. A tömegműdium jelenti az egyetlen kötetést a csoportok összessége között a különben szétszabdalt társadalomban.

Egy rádiótársaság munkatársa mondta: "A tévé az egyetlen tömegszórakozás és hírforrás, amely nem különbözteti meg látványosan a városi és a falusi szegényeket". Ők tehát az első olyan szegényei az emberiség történetének, akik a gazdagok kultúrájából részesedhetnek, egy kultúrából, amelyet a gazdagok a saját maguk számára hoztak létre. Ilyen funkciót – régebbi időkben – csak a templom töltött be.

A kiválasztás és a kontroll, amely minden kommunikáció velejárója, uralja a tömegkommunikációs folyamatot. A jog: egy népnek kultúrjavakat átadni, és ezáltal értékítéleteit formálni –, ez soha a történelemben nem volt senki számára egyénileg elérhető cél. Ez minden társadalomban a leggondosabban óvott hatalmi pozíció. És itt nem is a játszik többé szerepet, hogy vajon a tömegkommunikációs orgánus független-e; sokkal inkább az a kérdés, kik, miért és milyen eredménnyel gyakorolják az ellenőrzést és irányítást.

Részletek G. Gerbner professzornak, a Pennsylvaniai Egyetem tanárának A tömegműdiumok formálják társadalmunkat című írásából. Kommunikation, Umschau Verlag, 1978.

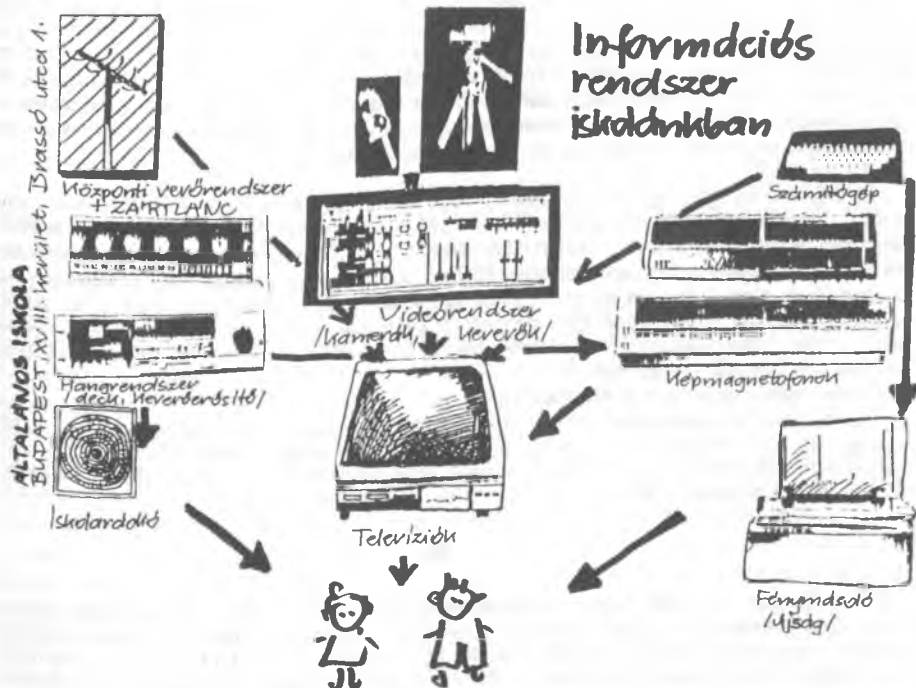
(Varga Ferenc tanár úr bemutatja a Brassó utcaiak "tömegkommunikációs" rendszerét.)

– A rajz alapján úgy fest, hogy az információs rendszer behálózza az egész iskolát. Dehát egy, a nyilvánosságnak szánt séma és a valóság között olykor elég nagy lehet a különbség. Tehát: milyen tényleges szerepe van az iskolában a változatos kommunikációs rendszernek?

– Szerepe feltétlenül van, egyrészt azért, mert rendszeresen működik; mondhatjuk, hogy bizonyos elemei minden nap hatnak valahogyan az iskola életére, mások pedig időszakosan. A videostúdió időszakosan szolgáltat információt a gyerekeknek, az iskolarádió minden nap jelentkezik, az újság pedig kissé nagyobb időközönként jelenik meg. E három műdium hatása gyakorlatilag mérhető, mindenesetre tapintható.

– Hogy érti azt, hogy tapintható?

– Mondok egy konkrét példát. A farsangot most ezen az információs láncon keresztül készítettük elő. Évek óta vannak az iskolában farsangi rendezvények, de most megpróbáltunk "össztűz" zúdítni a gyerekekre a rádió, a tévé és az újságon keresztül. Meglett az eredménye, mert érzékelhető volt a különbség. Sokkal többen öltöztek jelmezbe... talán elmúlt a gátlás, amely régen azért volt bennük, mert elszigetelten, egyedül döntöttek... azt mondták, merjek-e felöltözni vagy nem, majd kiröhögnek, de mivel látták, hogy mások is vesznek jelmezt, bátrabbak lettek.

– Igen, én is hallottam, hogy jól sikerült a farsang. De egy iskola életében nemcsak ilyen viszonylag problémamentes vagy kellemes témák merülnek fel, hanem rázósabb dolgok is. Hogyan lehet ezeket megközelíteni? Arra gondolok, hogy a tévénével, a rádióval vagy az újsággal nem lehet feleselni, és ez sokszor bizony méreg. Hiába van benne egyes médiumok nevében az, hogy "kommunikációs", nem jöhet létre velük olyan kétoldalú kapcsolat, amelyet egy ember-ember közötti kommunikációban megszoktunk. Az a kérdésem, hogy lehet-e, elképzelhető-e, hogy egy iskolai társas-kommunikációs rendszerben a médiumokkal kölcsönösségen alapuló kapcsolatot, tehát igazi kommunikációt alakítsunk ki? Hogy csinálják ezt a Brassóban?

– Nagy problémám volt ez nekem is, amikor elkezdtük a munkát: hogy az ember ezeken az eszközökön keresztül mennyire adja a gyerekek szájába a válaszokat, mennyire befolyásolja az egész életvitelt, mennyire erőszkod ez az egész. Minden gyerek megszólalhat, bejöhethet a stúdióba, beszélhet és ezzel a lehetőséggel élnek is. Úgyhogy – bár még mindig azt mondom, hogy ez egy erőszkod dolog –, ha van is irányító, mert van, nyilván meggondolja, hogy mit rak be a műsorba, és milyen hangsúlyokkal. De nálunk, remélem, eléggé humanizált ez az egész információközlési, azaz információszervezési forma.

– Nyilván azért hozta a példát a videostúdióból, mert azzal foglalkozik. De a másik fontos médium az iskolában az újság. Ezzel mi a helyzet?

– Megvan a feed back rendszer, visszajeleznek a gyerekek. Egészen rejtett oldalai is vannak a dolgoknak. Nagyon jó lehetőséget ad a kommunikációra – a játék. Olyan játékokat hirdet meg az újság is, a video is, a rádió is, amelyekben szívesen résztvesznek a gyerekek. Így közelebb kerülnek magához a médiumhoz, és akkor nem zárkoznak el attól, hogy beadjanak cikkeket, sőt, egyre gyakrabban próbálnak megjelenni rövid szövegekkel, cikkekkkel.

– Egy iskolai információs rendszer esetében az alkotó és a befogadók majdnem hogy egybeesnek, legalábbis egybeeshetnek, míg a felnőtt társadalomban van egy szűk, kiválasztott vagy kiválasztódó elit csoport, amely ilyen vagy olyan érdekek szolgálatában – lehet az érdek nemes is, félreértés ne essék! – a nagy tömegek számára csak adja és adja... Egy amerikai professzor azt mondja, hogy abba ugys bele kell nyugodnunk, hogy a tömegmédiumokat valaki mindig a kezében tartja, és így, úgy, amúgy, a szándékok és érdekek szerint manipulációs hatások érvényesülnek. Nem is az a vita tárgya, a probléma – mondja a professzor –, hogy befolyásolja-e valaki a médiumokat, hanem az, hogy milyen érdekek, milyen célok szolgálatában teszi ezt. Mi erről a véleménye?

– Igen, ez így van. De bármit is akar elérni a tömegmédia, a kontroll a befogadók részéről

igenis meglehet. Ha például a saját iskolámban nézem a médiumok helyzetét, én azt szeretném a legjobban, ha ebben az iskolában kialakulna a médiumok ellenőrzése. A gyerekek felől meg is van. Az újságnál például az is ellenőrzés, ha nem veszik meg. Az iskolatelevízió... igen, néha nem nézik meg...mert tényleg nincsenek is kényszerítve rá. Nagyon szeretném, ha a szülők egy kicsit aktívabban közreműködhetnének, másrészt többet tudnának arról, hogy mi mit csinálunk a gyerekekkel. Ez ellenőrzés, és ez kommunikáció. Éppen azért kell, hogy a médiumoknak ezt az iszonyatosan erős szakos hatását egy kicsit kontroll alatt tartsuk.

– És a célok?

– A célokkal én úgy vagyok az iskolában, hogy úgy érzem, az a jó, ha nem tűzünk ki nagy célokat. Tehát nem akarom azt mondani, hogy a gyerekek legyenek ilyenek vagy olyanok azáltal, hogy megnézik az iskolatévét, hanem napi célokat tűzök ki magam elé, és a napi célok kis eredményei összefornak majd valamivé. Kitézők magam elé olyan célokat, amelyeknek az elérése tőlem függ. Tehát azt mondom, hogy szeretném még jobban kiépíteni ezt a hálózatot, szeretném, ha a gyerekek minél több információt kapnának, szeretném, ha a gyerekek ezeket napi programjaikban felhasználnák. Szeretném, ha olyan etikai problémákról tudnánk beszélni, amelyek sok irányban megindítják...

– Ugye, hogy mégis vannak távolabbi céljai!

– Igen! Csak ez egy másik szint! Tehát azt szeretném, ha problémákat vethetnénk fel, és ezekre nem kész megoldásokat adnánk. Ehhez szeretném megteremtteni a technikai hátteret. Még valamit szeretnék. Hogy a kollégák is egyre érzékenyebben reagáljanak erre a lehetőség-re... hát igen... partnerek legyenek.

(*Pilinszky János mondja*)... egyre növekszik az elhagyott embereknek a száma. Hiszen tudjuk, hogy nő az analfabétizmus, tudjuk, hogy rettenetes szaporodással az éhség. Tehát a kommunikációra – az elidegenedés, a túlmechanizálódás következtében – tehát a kommunikációra most már – idáig művészi szükségünk volt – most már égető szükségünk kezd lenni. Én úgy látom, hogy a költészet újra ki fog lépni (...) a könyvbőliségből. Egy, egy, egy ősbibb kommunikáció – hogy mik lesznek ennek az eszközei és hogy-mint, azt korai lenne, és fölösleges is, mindig a kellő tehetség valahogy meg fogja találni mindig a kellő formáját, és ilyen értelemben egy humanistább világot készíthet elő. A humanizmusnak újra nem teoretikus, hanem rendkívül forró értelemben. Szóval olyan forró értelemben, ami képes háborúkat valóban megakadályozni... vagy azt, hogy emberi ösztönöket és kísértéseket valóban átvilágítani, vagy megvigasztalni. Ez, ez több mint humanizmus. Erre viszont csak a költészet vállalkozhat.

(Részlet a Petőfi Irodalmi Múzeum 1971-es interjújából.)

BODA EDIT

KÖNYVSZEMLE

“...Csak másban moshatod meg arcodat”

Az ember elindul, s jórészt azzal tölti az itt-lét évtizedeit, hogy válaszolni próbál a számára valószínűleg legfontosabb kérdésre: *Ki vagyok én?* S ha az első évtized azzal telik, hogy a számára adott térben és időben jobbra még ösztöneitől vezérelve meghatározza önmagát, akkor a második évtized és harmadik bizonyos a tudatos választéskeresés ideje: ki vagyok én és mi a dolgom itt, mi az, amit el kell végeznem? És ha az ember szerencsés, akkor észre sem veszi, máris nyugalomból érlelt évtizedek fonódnak emlékekkel övezett gondjai s kíváncsisága köré. A holnapot fészegető egyre szaporodó kérdései súlyos és termékeny csendeket hordoznak. S persze az a szerencsés, aki kérdezni nem felejt: de ez a szerencse már nem veleszületett jótéti adomány, ez a szerencse már nem másnapos várakozás egy alig-reményű tavaszban, hanem a nyár villódzása, az ősz termékeny tarkasága és a